

SAKSFRAMLEGG

Til:
Universitetsstyret

Møtedato:
27.10.2016

Sak:

Etiske retningslinjer ved UiT

Innstilling til vedtak:

Universitetsstyret vedtar *Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT Norges arktiske universitet* og *Etiske retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter*.

Begrunnelse:

Universitetsstyret ble våren 2015 forelagt en sak der våpenprodusenten Northrop Grumman ønsket å inngå samarbeid med forskningsmiljø ved UiT Norges arktiske universitet (UiT) (sak S 35-15 *Mulig samarbeid med industripartner innen fjernmåling og sikre operasjoner*, behandlet i møte 18.06.2015). I forbindelse med styrebehandlingen etterspurte styret retningslinjer som kan gi føringer for samarbeid.

Nasjonale lover og forskrifter regulerer universitetene og høyskolenes aktivitet, og alle statlige forvaltningsorganer omfattes av *Etiske retningslinjer for statstjenesten*. Alle institusjonene har vedtatt egne retningslinjer som regulerer ulike aspekter ved forskning og undervisning, men ingen universiteter har hittil vedtatt egne retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter.

Alle de etiske retningslinjene ved UiT blir nå samlet i en felles nettportal: [Etikkportalen ved UiT](#). Disse skal bli gjennomgått og revidert, og i denne saken forelegges styret forslag til reviderte *Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT Norges arktiske universitet* og forslag til *Etiske retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter*. Forslaget til retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter har ikke vært forelagt styret tidligere.

Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT

Universitetsstyret vedtok 13.05.2004 *Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT*. På bakgrunn av konkrete saker som Forskningsetisk utvalg ved UiT har behandlet den senere tid, revideres nå de eksisterende retningslinjene for veiledning. Universitetsdirektøren har utarbeidet et forslag til nye retningslinjer som har vært forelagt Strategisk utdanningsutvalg, Forskningsstrategisk utvalg og Forskningsadministrativt forum. Etter innspillene som kom i de ulike foraene har det opprinnelige forslaget blitt noe justert.

Begrepsbruken i de nye retningslinjene er harmonisert med terminologien i gjeldende forskrifter, slik at det nå står «student» i stedet for «student/stipendiat», og «avdeling» er endret til «fakultet». Forskningsetisk utvalg påpekte spesielt veiledernes ansvar for at studentene kjenner til de forskningsetiske retningslinjene som gjelder til enhver tid. Universitetsdirektøren har derfor laget

et nytt punkt 4 i forslaget til nye retningslinjer der dette ansvaret presiseres. Det er også gjort noen presiseringer under punkt 7 om private relasjoner. Her omtales private relasjoner mellom veileder og student som er uforenlige med den faglige relasjonen. For øvrig er det ikke gjort store endringer, bortsett fra at retningslinjene er gjort mer presise ved å nummerere punktene. Styret finner gjeldende *Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT* (vedlegg 1) og forslag til *Etiske retningslinjer for veiledning ved UiT Norges arktiske universitet* (vedlegg 2) som vedlegg til denne saken.

Etiske retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter

Som nevnt har styret etterspurt føringer for inngåelse av samarbeidsavtaler med eksterne parter. UiT har i strategidokumentet *Drivkraft i nord* nedfelt at UiT skal øke finansieringen fra eksterne kilder. Dette omfatter å øke inntektene fra eksterne finansieringskilder som EU og Forskningsrådet, men også å øke finansieringen fra næringslivsaktører. Det heter også i strategidokumentet at UiT skal stimulere til utvikling av kommersialiserbare ideer og bygge forskningsmiljø som er robuste og innovative gjennom samarbeid med anvendte forskningsinstitutt, innovasjonsmiljø og næringsliv. Dette samarbeidet kan være oppdragsforskning, bidragsforskning eller andre former for samarbeid. Det vanligste er bidragsforskning. Det meste av vårt samarbeid med eksterne virksomheter er uproblematisk i etisk forstand, men i denne saken ser vi behovet for å fokusere på det som kan være problematiske samarbeidsforhold.

UiTs verdigrunnlag er at troverdighet, akademisk frihet, nærhet, kreativitet og engasjement skal prege forholdet mellom UiT og samarbeidspartnere. Dette er ufravikelig. I *Reglement om statlige universiteter og høyskolars forpliktende samarbeid og erverv av aksjer* (Rundskriv F07-13) gjelder følgende kriterier for å inngå samarbeid med andre virksomheter:

- a) Samarbeidet skal være av faglig interesse for institusjonen, og aktiviteten skal styrke institusjonens evne til å utføre sine primæroppgaver.
- b) Fagmiljøer internt ved institusjonen skal involveres i samarbeidet. Et hovedformål med å inngå samarbeid skal være at kvaliteten på aktiviteten i interne fagmiljøer blir bedre som resultat av samarbeidet.
- c) Institusjonen skal påse at samarbeidet ikke svekker institusjonens faglige uavhengighet.
- d) Samarbeidet skal forvaltes slik at det ivaretar institusjonens økonomiske interesser.
- e) Institusjonen kan ikke direkte eller indirekte subsidiere aktivitet ved samarbeidende virksomhet. Samarbeidende virksomhet må fullt ut dekke de kostnader som følger av dens aktivitet.

UiT sine nye retningslinjer for samarbeid må ikke stride mot det samfunnsansvaret institusjonen har. Samarbeid med eksterne aktører må ikke være i strid verken med UiTs verdigrunnlag eller de kriteriene som framkommer i rundskriv F07-13. De må heller ikke være i konflikt med vår visjon, UiTs *Retningslinjer for bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA)* og UiTs *Reglement om sikring og forvaltning av arbeidsresultater ved Universitetet i Tromsø* (IPR-reglementet).

Statens pensjonsfond utland

Norges Bank administrerer Statens pensjonsfond utland (SPU), også kalt Oljefondet. Etikkrådet for SPU er et uavhengig råd som gir anbefalinger til Norges Bank om å utelukke selskaper fra fondet eller sette selskaper til observasjon. Rådet vurderer selskapers virksomhet på grunnlag av retningslinjer fastsatt av Finansdepartementet. Retningslinjene har både produktbaserte utelukkelseskriterier som for eksempel produksjon av tobakk eller noen våpentyper, og atferdsbaserte utelukkelseskriterier som for eksempel grov korrupsjon, brudd på

menneskerettigheter og miljøskade. Etikkrådet offentliggjør liste over selskaper som er utelukket og selskaper som er under observasjon (etikkradet.no).

Interne prosesser i saksforberedelsen

Spørsmålet om etiske retningslinjer for samarbeid ved UiT ble diskutert i Utvidet ledermøte tidligere i vår, og det ble da bestemt at det skulle arrangeres et åpent debattmøte hvor denne problematikken skulle belyses. Debattmøtet ble avholdt 30. mai. Inviterte foredragsholdere diskuterte etiske dilemmaer fra ulike ståsted, etterfulgt av en paneldebatt. Inn lederne var unisont enige om at UiT trenger etiske retningslinjer for å inngå samarbeid med eksterne aktører. Hovedbudskapet var at SPUs liste over utelukkede selskaper ikke er tilstrekkelig for å vurdere hvorvidt man skal inngå forskningssamarbeid eller ikke. En viktig begrensning er at SPUs liste ikke inkluderer norske virksomheter, og at den kun omfatter virksomheter av en viss størrelse. I debatten ble det reist spørsmål ved om SPUs liste alltid skal være til hinder for samarbeid. Det ble framhevet av flere at innholdet i forskningsprosjektene bør være avgjørende for om man skal inngå et samarbeid eller ikke, og at skjønn bør benyttes i hvert enkelt prosjekt. Inn lederne poengterte samtidig at vurderingene som ligger bak et utelukkelsesvedtak i SPU gir viktig informasjon og er en god rettesnor for de vurderingene som må foretas før samarbeidsavtaler inngås. Det ble lagt stor vekt på hvor viktig det er at alle prosesser er åpne og transparente.

I de foreslåtte etiske retningslinjene for samarbeid med eksterne virksomheter er det beskrevet hvilke tilfeller UiT ikke kan inngå samarbeid med en virksomhet. Forslaget til etiske retningslinjer er vedlagt denne saken (vedlegg 3).

De nasjonale forskningsetiske komiteene

De nasjonale forskningsetiske komiteene har nylig revidert retningslinjene sine. Den nasjonale forskningsetiske komiteen for naturvitenskap og teknologi (NENT) har i retningslinjenes punkt 1 presisert at forskningen har forpliktelser overfor samfunnet¹. Forskningen har et selvstendig ansvar for egen rolle i samfunnsutviklingen, skal være i overensstemmelse med bærekraftig utvikling, og har et ansvar for å bidra til større global rettferdighet. Den nasjonale forskningsetiske komiteen for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) presiserer i retningslinjenes punkt 2 om forskningens frihet²: *Både forskerne og forskningsinstitusjonene har ansvar for å sikre faglig frihet og forskningens uavhengighet, spesielt når temaet er kontroversielt eller når strategiske eller kommersielle hensyn legger press og føringer på forskningen.*

Undervisning og forskning skal skje i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige og etiske prinsipper, og forskningen må sikres mot press som truer god og ansvarlig forskning. Forskningen har et samfunnsansvar, som kunnskapsgrunnlag for samfunnsmessige beslutninger.

Universitetsdirektørens vurderinger

Institusjonene er pålagt å fremme og verne akademisk frihet; jf. universitets- og høyskoleloven § 1-5. Etter det vi vet er UiT det første universitetet som åpent diskuterer det etiske dilemmaet som oppstår ved å samarbeide med enkelte virksomheter, og knesetter prinsipper for hvilke virksomheter vi kan samarbeide med og om hva. Både for den enkelte forsker, forskningsgrupper, ledelsen på alle nivåer og for universitetsstyret er det viktig å få på plass retningslinjer som regulerer samarbeid med eksterne aktører. Som nevnt finnes etiske retningslinjer som gjelder generelt for hele statstjenesten, noe som innebærer at alle ansatte ved UiT er omfattet av disse

¹ Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi (april 2016)

² Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (april 2016)

retningslinjene. Retningslinjene som omfatter forskningsetikk og personvern vil bli samlet i den nye *Etikkportalen ved UiT* som vil ligge åpent på nettet.

Universitetsdirektøren mener at de vurderingene som gjøres når man inngår et samarbeid må være åpne og transparente. Det må være forutsigbarhet for de fagmiljøene som ønsker eksterne samarbeidspartnere inn et prosjekt og for virksomheter som ønsker samarbeid med fagmiljø ved UiT. Etikkrådets arbeid for SPU er en nyttig rettesnor når forskningsprosjekter og mulige samarbeidspartnere skal vurderes. Etikkrådet gjør et stort kartleggingsarbeid før selskaper utelukkes, og en slik nøye gransking har UiT ikke ressurser til å gjennomføre. Imidlertid er UiTs og SPUs utgangsposisjon svært ulike: UiT skal ikke investere penger i selskapene, men samarbeide for å løse en utfordring forskningen og/eller samfunnet står overfor. En premiss for et samarbeid må være at prosjektet er innenfor UiTs faglige interesse, samt at samarbeidet er nødvendig for å få gjennomført prosjektet.

Mange multinasjonale konsern har et svært bredt spekter av aktiviteter og virksomhetsområder som er fordelt i mange underselskaper og i mange land. Universitetsdirektøren mener at dersom et virksomhet bryter grunnleggende etiske normer i en del av virksomheten, så diskvalifiserer ikke dette automatisk alle andre deler av virksomheten fra samarbeid med UiT.

At en virksomhet er på SPUs liste over utelukkede selskaper er etter universitetsdirektørens vurdering i seg selv ikke tilstrekkelig grunn til at UiT ikke skal kunne inngå et samarbeid med virksomheten. UiT investerer ikke i virksomheter, og har derfor mulighet til å styre hvilken del av virksomhetene vi samarbeider med og om hva. I våre regler er kravet om åpenhet rundt forskningsresultater tydelige og ufravikelige, og vi har også klare regler for eierskapet til forskningsresultater som springer ut av forskningssamarbeidene. Samarbeid er i mange tilfeller avgjørende for at UiT skal kunne gjennomføre samfunnsoppdraget sitt innen både forskning og utdanning. For mange av våre fagmiljøer vil det ha svært uheldige konsekvenser om man, uavhengig av forskningsprosjektets innretning, kategorisk ikke kan samarbeide med virksomheter som er på SPUs liste over utelukkede selskaper. For flygerutdanningen vil det, for eksempel, være utfordrende å levere forskning og utdanning av høy kvalitet uten å kunne samarbeide med flyprodusenter (alle de største flyprodusentene produserer både fly til sivil luftfart samt jagerfly og våpen). Å nekte dette fagmiljøet å samarbeide med for eksempel Airbus og Boeing i prosjekter som er til gode for det sivile samfunnet vil ikke bare hemme deres muligheter for å levere i forhold til samfunnsoppdraget, det vil av flere grunner også inneholde paradokser. Eksempelvis benytter ansatte ved UiT daglig fly fra disse produsentene for å komme seg til/fra møter andre steder i verden. Det er også motsetningsfullt dersom Norge på den ene siden kan kjøpe jagerfly til bruk i krigføring fra en produsent, mens en annen statlig institusjon ikke skal kunne kjøpe fly til bruk i sivil utdanning eller samarbeide med den samme produsenten om å utvikle sikrere sivil luftfart.

Universitetsdirektøren mener at UiT ikke kan inngå samarbeid der samarbeidets art bryter med grunnleggende etiske normer slik som korrupsjon, barnearbeid og krenkelse av menneskerettigheter. Retningslinjene beskriver også hvilke alvorlige brudd på grunnleggende etiske normer som en samarbeidspart kan begå og som, etter universitetsdirektørens syn, medfører at UiT ikke under noen omstendigheter skal kunne inngå samarbeid med denne virksomheten. Disse omfatter grove eller systematiske krenkelser av menneskerettigheter og barnearbeid. Universitetsdirektøren mener at slike brudd ikke er forenlig med UiTs verdinormer og virksomhet.

Retningslinjene er prøvd utformet så enkle som mulig med håp om å gi forutsigbarhet for fagmiljøene. I første omgang må prosjekt og samarbeidspartner vurderes på institutt- og fakultetsnivå. Dersom samarbeidet gjelder et kjent prosjekt som innebærer samarbeid med tidligere samarbeidspartnere og virksomheter som ikke står på SPUs liste, kan den vanlige fullmaktstrukturen gjelde for inngåelse av samarbeidsavtale. I de tilfeller der prosjektet innebærer samarbeid med utelukkede virksomheter, virksomheter under observasjon eller virksomheter med lignende profil, må det gjøres ytterligere vurderinger. Dette gjelder også for norske virksomheter, som for eksempel leverer produkter til våpenindustrien eller som er dømt eller under mistanke for korrupsjon. I slike tilfeller skal samarbeidsprosjektet forelegges universitetsdirektøren for nærmere vurdering. Universitetsdirektøren skal orientere universitetsstyret i de tilfeller der universitetsdirektøren har vurdert etiske problemstillinger ved et samarbeid.

Lasse Lønnum
universitetsdirektør

Pål Vegar Storeheier
forskningsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og krever ikke signatur

Saksbehandler: Sølvi Brendeford Anderssen

Vedlegg:

1. Etiske retningslinjer for veiledning ved Universitetet i Tromsø
2. Reviderte etiske retningslinjer for veiledning ved UiT Norges arktiske universitet
3. Forslag til etiske retningslinjer for samarbeid med eksterne virksomheter